

EEN INLEIDING TOT
YOGA VĀSIṢṬHA MAHĀRĀMĀYANA

De ontboezemingen van Śrī Vāsiṣṭha aan Prins Rāma over de schepping en wat er in het leven te doen staat.

Ferit Arav

Weergave van de zomeravondlezing gehouden op 12 augustus 2009
School voor Praktische Filosofie en Spiritualiteit, Deventer.

Samenvatting

In Yoga Vāsiṣṭha onderwijst Śrī Vāsiṣṭha prins Rāma over de essentie van de schepping en de mens. Hij stelt dat de enige werkelijkheid het onbegrensde bewustzijn is, Brahman. Door een beweging in dat bewustzijn ziet het bewustzijn zichzelf als zijn eigen object. Dit impliceert dualiteit en tevens onwetendheid: het individu en de wereld, ofwel het 'ik' en 'dit'. Met talloze betogen en verhalen onderwijst Śrī Vāsiṣṭha prins Rāma hoe hij door middel van onderzoek naar deze dualiteit zich van onwetendheid kan bevrijden.

Voorwoord

Toen de heer Hesselink, hoofd vestiging Deventer, mij dit voorjaar vroeg om dit jaar weer een zomerlezing te houden stelde hij gelijk voor om iets over Yoga Vāsiṣṭha te vertellen. Dat voorstel kwam mij goed uit omdat ik na mijn eerdere zomerlezings¹ geen nieuw onderwerp in gedachten had en Yoga Vāsiṣṭha voor mij geen onbekend terrein is. Ondanks mijn bedenkingen over de geschiktheid van dit onderwerp voor een zomerlezing kon ik het houden van een lezing over deze onvergelykelijke bron van kennis en inspiratie niet weigeren.

Yoga Vāsiṣṭha is een zeer oud en omvangrijk geschrift in het Sanskrit. De inhoud is diepgaand en zeer ongewoon. Vele uitspraken daarin kunnen bij sommigen zelfs absurd overkomen en zullen daardoor niet bij iedereen in de smaak vallen. In deze lezing zal ik trachten een indruk te geven van de spirituele kennis die Śrī Vāsiṣṭha aan prins Rāma schenkt en die ook voor vele zoekers naar waarheid van betekenis kan zijn.

Het ligt uiteraard voor de hand dat de inhoud van deze lezing mijn persoonlijke visie op Yoga Vāsiṣṭha weergeeft.

F.A. Hengelo, augustus 2009

¹ 'De kringloop van het menselijk bestaan' 2007, 'Het verschijnsel mens' 2008.

Inleiding

In verhouding tot werken als Bhagavad Gita, Ātmabodhah, Vivekachūḍāmaṇi en vele andere Vedantische geschriften is Yoga Vāsiṣṭha een minder bekend en bestudeerd geschrift. Ook in deze school hoort men zelden over Yoga Vāsiṣṭha, en voor zover ik weet, worden er geen studies aan gewijd. Het enige boekwerk dat in de Nederlandse taal over Yoga Vāsiṣṭha bestaat is een uittreksel ervan dat slechts enkele procenten van de oorspronkelijke omvang bevat [8].

Zoals in de aanhef van deze lezing vermeld werd, gaat Yoga Vāsiṣṭha simpel gezegd over twee onderwerpen: n.l. wat de schepping is en wat ons in dit leven te doen staat. De antwoorden die uit het boek af te leiden zijn, zijn ook kort, simpel maar zeer bijzonder. Śrī Vāsiṣṭha zegt dat de schepping slechts een product van het denkvermogen is en dat de enige werkelijkheid het onbegrensde en ondeelbare bewustzijn is, Brahman. Wat de mens in dit leven te doen staat is het onophoudelijk zoeken naar de werkelijkheid van al wat bestaat. Śrī Vāsiṣṭha confronteert de mens met zijn blindheid voor de schepping en ontnemt al zijn zekerheden over wat hij zelf denkt te zijn, niet zelden op schokkende wijze. De serieuze zoeker, die zich door deze confrontatie niet laat afschrikken en op zoek is naar de werkelijkheid, wordt echter in zijn zoektocht door Śrī Vāsiṣṭha onafgebroken bijgestaan. In zijn zoektocht ontdekt de zoeker eerst dat de substantie van de wereld niets anders is dan het denkvermogen. Het intens zoeken naar de ware aard van het denkvermogen leidt de zoeker ten slotte tot bewustwording van het enige werkelijke, puur bewustzijn. In dat bewustzijn schijnen 'ik' en 'dit', subject en object, of het individu en de wereld te zijn verdeeld. Het overstijgen van deze verdeeldheid is bevrijding, vol vrede en geluk. Het gehele geschrift behandelt deze onderwerpen op boeiende wijze, onophoudelijk, onomwonden, compromisloos en met veel geduld.

Beschrijving

Het is evident dat binnen het bestek van deze lezing niet meer dan een vluchtige blik kan worden geworpen op de inhoud van een zo omvangrijk en diepgaand werk als Yoga Vāsiṣṭha. Bovendien, hoe zou iemand de onuitputtelijke bron waaruit hij kennis en inspiratie put op getrouwe wijze kunnen beschrijven? Hoe zou een schildersleerling kunnen uitleggen wat van een schilderij een Rembrandt maakt, laat staan het naschilderen? Daarom geef ik er de voorkeur aan het woord eerst aan iemand te geven die een kenner van Yoga Vāsiṣṭha is en als een autoriteit op dit gebied wordt beschouwd, namelijk Śrī Swami Sivananda,. Swami Sivananda [1]² zegt over Yoga Vāsiṣṭha het volgende:

“Yoga Vasishtha is het oudste werk in het Sanskrit van de hoogste orde over Vedanta. Dit monumentaal werk kent geen gelijke in Sanskrit literatuur. De grote wijze, Vāsiṣṭha onderwijst de principes van Vedanta aan zijn koninklijke leerling, Śrī Rāma, de overwinnaar van Ravana en de held in de heldendicht Mahārāmāyana. Yoga Vāsiṣṭha wordt eveneens aan Vālmīki toegeschreven.

Het is het kroonjuweel van alle werken over Vedanta. Het is een meesterstuk. De studie van dit boek tilt de mens op tot de verheven hoogten van hemelse pracht en gelukzaligheid. Het is een overvloed aan wijsheid. Diegenen die Vedantische meditatie beoefenen zullen in dit boek een schat vinden die zij gelijke niet kent. Aan diegenen die dit boek met grote interesse en een-puntigheid van geest bestuderen kan zelfrealisatie niet ontgaan. De praktische wenken over de spirituele oefeningen zijn uniek. Zelfs zij die aan wereldse belangen het meest toegewijd zijn zullen daarin kalmte, gemoedsrust, troost en verlichting vinden.

² Getallen tussen vierkante haakjes verwijzen naar literatuur aan het einde van het artikel.

Zij, die hun aandacht van de wereld hebben afgewend, die ten opzichte van de objecten van deze wereld gelijkmoedig zijn geworden en naar bevrijding dorsten, zullen ongetwijfeld hun voordeel uit de studie van dit kostbare boek halen. Zij zullen in dit boek een ongeëvenaarde schatkamer van kennis en praktische spirituele instructies, en een richtsnoer voor hun dagelijks leven vinden. Yoga Vāsiṣṭha verkondigt een leer in al zijn verschillende aspecten en verheldert het daarna door gebruik van boeiende verhalen. Dit is een boek voor trouwe studie, zo vaak mogelijk. Het moet keer en keer gelezen en bestudeerd worden tot men meester over het aangebodene wordt.

Yoga Vāsiṣṭha behandelt het onderwerp van het bewerkstelligen van eenwording van het individuele met de Allerhoogste te midden van de beproevingen en tegenspoed van het leven. Het beschrijft verschillende richtingen voor de vereniging van jivātman en Paramātman, of wel het individu en het allesomvattende Opperwezen.

De aard van Brahman en verschillende methoden voor het bewerkstelligen van zelfrealisatie zijn in dit boek op levendige wijze uitgelegd. Het voornaamste onderzoek naar de uiteindelijke hemelse zaligheid wordt op fraaie wijze beschreven. Dit boek belichaamt in zich op wetenschappelijke wijze de leer van het bestaan (ontologie), de kennis van het Zelf, de principes van psychologie, de wetenschap van emoties, ethische leerstellingen, theologische verhandelingen enz. De filosofie van Yoga Vāsiṣṭha is subliem.”

Tot zover een korte beschrijving van Yoga Vāsiṣṭha door Śrī Swami Sivananda. Swami Sivananda zegt verder dat dit boek de trouwe metgezel voor elke zoeker op het pad van Jñāna Yoga is. Hij zegt echter ook dat alleen de zoekers gevorderd op het pad van Vedānta in staat zullen zijn de inhoud van dit boek tot zich te nemen. Voor anderen raadt hij eerst de studie van andere werken aan, zoals Ātmabodhah en Vivekacūḍāmaṇi van Śrī Śaṅkara.

De verwijzing van Swami Sivananda naar Ātma Bodhah en Vivekacūḍāmaṇi is mijns inziens niet toevallig. In vele passages van Vivekacūḍāmaṇi is Yoga Vāsiṣṭha herkenbaar. Het lijkt alsof Śrī Śaṅkara met deze werken de leer van Yoga Vāsiṣṭha op een eenvoudige wijze toegankelijk wilde maken voor een groot aantal zoekers. De drie stellingen van Śrī Śaṅkara, namelijk; De wereld is onwerkelijk, Brahman is werkelijk en er is geen verschil tussen Brahman en jīva (individu), zijn ook de essentie van Yoga Vāsiṣṭha. Doch Vivekacūḍāmaṇi leidt in mijn beleving niet tot die innerlijke beroering die de studie van Yoga Vāsiṣṭha teweegbrengt.

Naast de door Swami Sivananda genoemde onderwerpen behandelt Yoga Vāsiṣṭha ook onderwerpen als gezondheid, toewijding, deugden en zelfs oorlogsvoering. Maar vooral zij die zich de levensvragen stellen, zoals; ‘wat is de betekenis van dit leven? Wat ben ik en wat is de schepping? Waarom ben ik hier?’ zullen in Yoga Vāsiṣṭha een goede gids vinden.

Het zal waarschijnlijk velen verbazen dat de kosmologie van Yoga Vāsiṣṭha uiterst modern is. Vele uitspraken in Yoga Vāsiṣṭha zijn door de ontdekkingen van de hedendaagse natuurkunde bevestigd. De relativiteitstheorie heeft aangetoond dat tijd en ruimte betrekkelijke en geen van elkaar onafhankelijke entiteiten zijn zoals wij ze ervaren. Bovendien bestaat er geen absolute maat of eenheid voor tijd en afstand. Een tijdsduur drukken wij uit door deze met een andere tijdsduur te vergelijken. Op dezelfde wijze wordt een afstand gemeten door deze met een andere afstand te vergelijken. Tijd en ruimte zijn, net als alle begrippen die het universum vormen, niets anders dan een idee in het denken. Deze betrekkelijkheid van tijd en ruimte wordt door Śrī Vāsiṣṭha op sublieme wijze verwoord door te zeggen dat in één oogwenk talloze tijdperken en in één atoom talloze universa bestaan.

Moderne natuurkunde heeft ontdekt dat atomen waaruit de tastbare materie is opgebouwd, slechts uit leegte bestaan waar discrete concentraties van energie volgens vaste patronen continue in beweging zijn. De aard en oorsprong van deze energie is de wetenschap

onbekend. Over de substantie van het universum zegt Śrī Vāsiṣṭha: *‘Al deze substanties die in dit universum worden gezien zijn in feite puur bewustzijn; dat wat gezien wordt als anders dan bewustzijn is als een droom, een notie of een idee, zoals het als armband kennen van goud’*. *‘Als je naar iets kijkt en zegt ‘het is zo en zo’, het bewustzijn schijnt daar als ‘zo en zo’, doch in werkelijkheid bestaat alleen dit bewustzijn overal en altijd: en dat wordt de wereld genoemd’*. En verder: *‘Dit bewustzijn is niet kenbaar; als het gekend wenst te worden wordt het als het universum gekend. Het denkvermogen, intellect, egoïsme, de vijf grote elementen enz. zijn allen bewustzijn alleen’*.

Bij de observatie van het gedrag van subatomaire deeltjes heeft Quantummechanica aangetoond dat, in tegenstelling tot de klassieke mechanica, niets kan worden waargenomen zonder dat deze door de waarnemer veranderd wordt. De veronderstelling van het bestaan van een wereld onafhankelijk van de waarnemer is onhoudbaar gebleken. Er zijn uitspraken van wetenschappers zoals: *‘Bestond het (subatomair)deeltje voordat we gingen experimenteren? Wat we ervaren is geen externe werkelijkheid, maar onze interactie daarmee’*. Volgens de moderne wetenschap is al wat bestaat één ondeelbaar organisme. Is het niet frappant dat Śrī Vāsiṣṭha zegt: *‘Alleen het subject (het Zelf) verschijnt in het zicht als het object (geziene); er is hier geen ander waarneembaar object’*. Hij zegt ook: *‘Met fysieke ogen ziet men alleen objecten die geschapen zijn in zijn eigen geest – niets anders’*.

De opbouw

Yoga Vāsiṣṭha wordt beschouwd als een aanhangsel van het Indische epos Mahārāmāyana. Het bestaat uit 32.000 verzen, in 64.000 regels, ondergebracht in zes boekdelen, of Prakaranas.³ Deze delen behandelen de volgende onderwerpen (naar [5]):

1. Het eerste boek heet *Vairāgya Prakaraṇa*, en gaat over onthechting (vrijheid van hartstochten) (1.500 verzen). *Hierin wordt de kennis van de ware aard van het leven in deze wereld uitgelegd. Aandachtige studie hiervan zuivert het hart.*
2. Het volgende boek heet *Mumukṣu Prakaraṇa*, ofwel over de houding van de zoeker naar bevrijding (1.000 verzen). *Hierin zijn de kwalificaties van de zoeker beschreven.*⁴
3. Daarna komt het boek *Utpatti Prakaraṇa*, ofwel over de schepping (7.000 verzen). *Daarin zijn vele inspirerende verhalen opgenomen die de grote waarheid helpen begrijpelijk te maken, namelijk: als gevolg van de wisselwerking van de ideeën ‘ik’ en ‘dit’ schijnt dit universum te bestaan hoewel het in waarheid nimmer werd geschapen.*
4. Dan komt het boek *Sthiti Prakaraṇa*, ofwel over het bestaan, of handhaving (3.000 verzen). *Wederom met behulp van vele verhalen wordt de waarheid van het bestaan van deze wereld en haar substantie onthuld.*
5. Daarna komt *Upaśama Prakaraṇa*, ofwel over de oplossing (5.000 verzen). *Door hiernaar te luisteren, eindigt de bedrieglijke waarneming van de wereld, slechts een spoortje van onwetendheid achterlatend.*

³ Gezegd wordt dat de thans beschikbare uitgaven niet meer dan 30.000 verzen bevatten.

⁴ Vele geschriften waaronder Ātmabodhah en Vivekachūḍāmaṇi, geven ook eerst aan voor wie het geschrift bedoeld is. Het eerste vers van Ātmabodhah, zegt bijvoorbeeld: “Deze Ātmabodhah is bedoeld voor hen die naar bevrijding verlangen. Zij zijn door strenge onthouding bevrijd van alle kwaad, vrij van hartstochten en vervuld van vrede”. Hieruit volgt dat alleen zij die aan deze beschrijving voldoen de inhoud van Ātmabodhah ten volle zullen kunnen benutten. Ook voor de studie van Yoga Vāsiṣṭha gelden dergelijke voorwaarden die gesteld worden aan de geschiktheid van de zoeker. In [9] is dit als volgt kort geformuleerd: “Noch diegene die volslagen onwetend is noch de kenner van de waarheid komen in aanmerking dit boek te bestuderen. Alleen zij die denken ‘ik ben gebonden; ik moet bevrijd worden’ hebben het recht op de studie van dit boek”.

6. Ten slotte komt het boek, *Nirvāṇa Prakaraṇa*, ofwel over bevrijding (14.500 verzen). *Een studie en begrip van dit boekdeel vernietigt onwetendheid grondig. En wanneer alle soorten misleidingen en hallucinaties zijn vernietigd, blijft algehele vrijheid over. Ondanks het dragen van een stoffelijk lichaam leeft de bevrijde onafhankelijk daarvan, vrij van alle hunkeringen en verlangens, gebondenheid en afkeer. Hij is hier en nu, vrij van samsāra, en vrij van de demon die zelfzucht heet.*

Śrī Vāsiṣṭha voegt hier verder aan toe dat aan diegene die het zaad van de kennis van dit geschrift zaait, de vrucht van de verwerkelijking van de waarheid niet zal ontgaan.

Aan het einde van dit artikel is een overzicht van de geraadpleegde boeken opgenomen.

De algemene inhoud

Yoga Vāsiṣṭha is in dialoogvorm geschreven (net als Bhagavad Gita, Plato, Ashtavakra Gita, Corpus Hermeticum en vele andere wijsgerige werken). De bijeenkomsten waar Śrī Vāsiṣṭha prins Rāma onderwijst vinden plaats aan het hof van koning Daśaratha, de vader van prins Rāma. Er zijn tevens wijzen, ministers en andere hoogwaardigheidsbekleders aanwezig. Er zijn (naar mijn telling) in totaal twintig bijeenkomsten.

Uit Yoga Vāsiṣṭha valt af te leiden dat de schepping de manifestatie van een oorzaakloze beweging of beroering in het onbegrensde bewustzijn is. Het tot beweging geraakte bewustzijn, ziet zichzelf als zijn eigen object en apart van het onbegrensde bewustzijn, Brahman. Dit betekent een schijnbare deling in dat (individueel geworden) bewustzijn als subject en object, de kenner en het gekende, ik en dit. Dit individuele bewustzijn ontwikkelt zich verder en verwerft attributen zoals intelligentie, een lichaam en zintuigen, en daarmee schept hij zijn eigen wereld. Al deze zijn echter in werkelijkheid niets anders dan bewustzijn. Geleidelijk aan ziet hij een toenemende verscheidenheid om zich heen. Door het vergeten van zijn oorspronkelijke natuur waant hij zich meer en meer in een wereld van objecten, die eveneens niets anders dan bewustzijn is. En omdat bewustzijn de enige werkelijkheid is gelooft hij in de werkelijkheid van de wereld. Vervolgens komen zelfzucht en gebondenheid in hem tot ontwikkeling, dit als gevolg van het verlangen naar geluk die hij in het verkrijgen van wereldse objecten en het beleven van plezier ziet, terwijl geluk niets anders dan zijn oorspronkelijke maar vergeten natuur is. Hij is onwetend geworden van zijn oorspronkelijke natuur die onbegrensd en tijdloos is. Deze staat van vergetelheid van de eigen natuur is onwetendheid. Eenmaal in onwetendheid beland, blijft de mens in de kringloop van hergeboorten, samsāra, verstrikt.

Om zich van onwetendheid en samsāra te bevrijden wijst Śrī Vāsiṣṭha de zoekende mens vele wegen aan. Doch hij legt de meeste nadruk op het zoeken naar de bron van het 'ik' door middel van zelfonderzoek, dat een proces is van innerlijke aanschouwing, ātma vicara. Deze weg is dezelfde die door Śrī Ramana Maharshi wordt aanbevolen. Śrī Ramana Maharshi heeft ook de studie van Yoga Vāsiṣṭha aanbevolen.

Met het doel om een enigszins getrouwe indruk te geven over de wijze van het onderricht dat Śrī Vāsiṣṭha aan de zoeker aanreikt zullen nu enkele passages en verhalen uit Yoga Vāsiṣṭha in verkorte vorm geciteerd worden.

Alvorens deze passages en verhalen uit Yoga Vāsiṣṭha te citeren is het echter raadzaam eerst op een handicap te wijzen die een nauwkeurige weergave van Yoga Vāsiṣṭha in een andere taal dan Sanskrit niet mogelijk maakt. Sanskrit is een, in het bijzonder met betrekking tot spirituele onderwerpen, zeer rijke taal. Voor vele in Yoga Vāsiṣṭha gebezigde termen bestaan er in de talen van de beschikbare vertalingen geen equivalenten. Bijvoorbeeld; Śrī Vāsiṣṭha stelt dat deze wereld waarin verscheidene objecten, tijd, ruimte en natuurwetten

worden ervaren, niets anders dan een schepping van het denkvermogen is. Śrī Vāsiṣṭha gebruikt hiervoor het woord ‘manas’, dat hier met ‘denkvermogen’ is vertaald.⁵

Daarnaast, wanneer zelfs de originele Sanskrit woorden in de vertalingen worden gebruikt kan een uitleg van Śrī Vāsiṣṭha niet volledig begrepen worden tenzij men de betekenis van deze woorden in zichzelf herkent.

Een andere risico dat men loopt bij het citeren uit dit boek is dat het geciteerde slechts een gedeelte is van een groter geheel waardoor het uit zijn verband wordt gehaald. Verkorte weergave van de verhalen impliceert bovendien een onnauwkeurige weergave. Vooral in verband met de ongewone en diepgaande aard van het behandelde kunnen de teksten in deze lezing tot onbedoelde interpretaties leiden.

Evenals in vele geschriften komen ook in Yoga Vāsiṣṭha vele woorden voor die als synoniemen kunnen worden opgevat, zoals Brahman, de Heer, het Zelf, het Absolute, het Hart, enz.

De kennis die Śrī Vāsiṣṭha aan Rāma overdraagt is verweven met vele soms bizar aandoende verhalen (55 stuks) die zijn leer verhelderen en herkenbaar maken. Hieronder volgen enkele passages van de uiteenzettingen van Śrī Vāsiṣṭha en enkele verhalen in enigszins gecomprimeerde vorm. Elk verhaal wordt voorafgegaan door een betoog en na het verhaal volgt de uitleg van het verhaal.

Het verhaal van het grote woud

Als onderdeel van zijn uitleg over het onwerkelijke aspect van het denkvermogen (manas) vertelt Śrī Vāsiṣṭha het verhaal van ‘het grote woud’.

“Het denkvermogen is niets anders dan waarneming; en waarneming is beweging in het bewustzijn. Waar het denkvermogen ook aan denkt, de organen van handeling streven er naar dit te verwerkelijken. Desondanks zijn denkvermogen, handeling, intellect, egoïsme, geïndividualiseerd bewustzijn, verbeelding, geboorte en dood, latente neigingen, kennis, inspanning, geheugen, de zintuigen, natuur, Māya en illusie, activiteit en soortgelijke woorden slechts woorden zonder corresponderende werkelijkheid; de enige werkelijkheid is het onbegrensde bewustzijn.

Wanneer hetzelfde bewustzijn, versluierd door onwetendheid, in een bewogen toestand zich op de diversiteit richt en objecten waarneemt, staat het bekend als denkvermogen. Wanneer datzelfde bewustzijn vast gevestigd is in de overtuiging van een waarneming, staat het bekend als intellect. Wanneer het zich op dwaze wijze als een apart individu identificeert, staat het bekend als egoïsme. Wanneer het zelfonderzoek blijvend afwijst en zich inlaat met het spel van ontelbare elkaar opvolgende gedachten, staat het bekend als het geïndividualiseerde bewustzijn.

⁵ Zij die vertrouwd zijn met Advaita Vedanta, kennen het begrip antahkaraṇa als het innerlijk instrument. Dit is een combinatie van een drietal functies die respectievelijk manas, buddhi en ahankāra worden genoemd. Manas is de impuls tot projectie, voorstelling. Het gevolg hiervan is al het gekende, het waargenomene. Alles wat in het denken oprijst, alles wat benoemd wordt, wat vorm, kwaliteit of functie heeft met het kenmerk dat het veranderlijk en vergankelijk is. Zelfs de zintuigen zijn een product van manas. In het Nederlands wordt manas meestal met ‘denken’ of ‘het denkvermogen’ vertaald en soms met ‘geest’. In het Engels wordt hiervoor het woord ‘mind’ gebruikt. Buddhi staat voor het vermogen tot onderscheiden. Ahankāra, ten slotte is wat onder ‘ego’, het individuele ‘ik’ wordt verstaan. Deze drie aspecten, manas, buddhi en ahankāra, maken deel uit van citta, ofwel het individuele bewustzijn met het vermogen van kennen. Cit, is het pure, onbegrensde, niet door gedachten verontreinigde bewustzijn. Citta wordt in het Engels doorgaans ook als ‘mind’ vertaald, in het Nederlands meestal als ‘individueel bewustzijn’ of ‘geest’.

Rāma, alleen het denkvermogen is dit universum. Het denkvermogen is de berg. Het denkvermogen is de ruimte. Het denkvermogen is God. Het denkvermogen alleen is vriend en vijand.⁶ Als bewustzijn zichzelf vergeet en psychologische geconditioneerdheid ondergaat, staat het als jīva (individu) bekend. Het is het individu dat zich van de waarheid van het onbegrensde bewustzijn verwijdt en door dieper en dieper in geconditioneerdheid te zinken in de wereldverschijning verstrikt raakt.

Rāma, wat het denkvermogen en zijn oorsprong ook mag zijn, men moet deze door zelf inspanning voortdurend op bevrijding richten. Het zuivere denkvermogen is vrij van latente neigingen en verwerft daardoor zelfkennis. Ideeën als gebondenheid en bevrijding liggen uitsluitend in het denken omdat het gehele universum zich in het denken bevindt. Luister in dit verband naar de volgende legende die ik van de schepper Brahmā heb gehoord.”

“Er was eens een groot woud. Daarin leefde slechts een enkel individu die duizend armen en andere ledematen had. Hij was altijd onrustig. Hij sloeg zichzelf met een stok die hij in zijn hand had, schreeuwde van pijn, en rende daarna in paniek weg om aan de slagen te ontkomen. Eens viel hij in een put waarin hij veel angst, tegenslagen en pijn leed, kroop er met veel moeite uit, sloeg zichzelf weer en rende in paniek maar deze keer kwam hij terecht in een tuin met koele wateren en schaduwrijke bomen met heerlijke vruchten. Ondanks het feit dat er niemand anders was om bang voor te zijn, weende hij toch en treurde en huilde van angst. Daarna sloeg hij zichzelf weer en rende weg.

Na dit een tijdje te hebben gadegeslagen hield ik hem aan, kalmeerde hem en vroeg wie hij was. Hij bleef er echter verward uitzien, noemde mij zijn vijand, en begon hardop te wenen. Daarna ging hij diep over mijn vraag overpeinzen en begon in blijdschap te lachen. Vervolgens ging hij al zijn ledematen een voor een af te rukken en wierp ze weg.

Kort daarna zag ik weer iemand die zichzelf sloeg, die weende en jammerde. Nadat ik ook hem kalmeerde en vroeg wie hij was begon hij mij uit te schelden en vervolgde zijn merkwaardige manier van doen. Daarna kwam ik nog meer soortgelijke individuen tegen. Sommige luisterden naar mijn woorden, verlieten hun voorafgaande levenswijze en bereikten verlichting. Anderen negeerden of verachtten mij zelfs en vervolgden hun zonderlinge leven. Sommige van hen weigerden uit de put of uit het woud te komen.”

Śrī Vāsiṣṭha vervolgt: “Zo is het grote woud, Rāma: niemand vindt daar een rustplaats in, welke levenswijze hij er ook op na houdt. Zelfs vandaag nog kom je dit soort mensen in de wereld tegen, en zelfs jij hebt ooit een dergelijk leven in onwetendheid en begoocheling doorgebracht.

Rāma, Dit woud ligt niet veraf. Het is een grote leegte; maar deze leegte kan alleen in het licht van innerlijke aanschouwing (zelfonderzoek) ervaren worden. Dat licht van innerlijke aanschouwing is de ‘Ik’ in deze parabel. Deze wijsheid wordt door sommigen aanvaard maar door anderen afgewezen waardoor zij blijven lijden. Diegene die het aanvaardt wordt verlicht.

De persoon met duizend ledematen is het denkvermogen met ontelbare manifestaties. Dit denkvermogen zwerft in deze wereld en bestraft zichzelf door zijn eigen latente neigingen. De put in het verhaal staat voor hel en de pleziertuin voor hemel. Het dichte woud van stekelige struikgewas is het leven van de gewone mens, met de ontelbare doornen van gehechtheden zoals familie, werk, bezit, enzovoort die hem voortdurend pijnigen. Het denken is de ene keer in de hel, de andere keer in de hemel.

Zelfs wanneer het licht van wijsheid op het leven van de misleide mens schijnt, weigert hij het dwaselijk, omdat hij wijsheid als zijn vijand beschouwt. Dan weent en huilt hij in verdriet.

⁶ Wie anders dan de mens kent aan een woord een betekenis toe?

Soms ervaart hij een gedeeltelijk ontwaken van kennis in zichzelf en neemt van de geneugten van de wereld afstand, echter zonder de essentie hiervan goed te hebben begrepen. Dan blijkt dit gedeeltelijk ontwaken toch niet naar blijvende geluk te leiden. Maar de verzaking die het gevolg is van kennis die oprijst uit onderzoek naar de aard van het denkvermogen leidt tot opperste gelukzaligheid. Zoals de ledematen van de persoon die door zijn eigen toedoen afgelegd zijn, verdwijnen ook de latente neigingen uit het denkvermogen van diegene die wijselijk de wereld verzaakt.

Zie het spel van onwetendheid! Het is onwetendheid die de mens door zijn eigen wil kwaad berokkent en hem in paniek van hot naar her doet rennen .

Ondanks dat het licht van zelfkennis in elk hart straalt, zwerft men op deze wereld aangedreven door zijn eigen latente verlangens. En, het denkvermogen verheeft deze ellende en zet de mens aan tot herhaling. Bij verdriet wordt de mens radeloos en ongedurig.

Diegene die wijsheid vergaart, het langdurig in stand houdt en standvastig is in innerlijke aanschouwing ervaart geen smart. Een onbeheerst denkvermogen is de bron van ellende; als men het door heeft verdwijnt het als mist bij zonsopgang.

Het geïndividualiseerde bewustzijn rees op in het opperste wezen, het is verschillend en niet-verschillend van het oneindige bewustzijn evenals een golf verschillend en niet-verschillend is van de oceaan. Voor de onwetende is het de oorzaak van de geschiedenis die zich steeds herhaalt (samsāra).

Het Absolute, of Brahman, is almachtig en alomtegenwoordig: en er bestaat niets buiten hem. Het is zijn kracht dat alles doordringt. In belichaamde wezens, is het cit-śakti (de kracht van het bewustzijn). Het is beweging in lucht, vastheid in aarde, leegte in ruimte, en het is de kracht van zelfbewustzijn 'Ik ben' in geschapen wezens. Doch al dit is niets anders dan de kracht van Brahman. Het is de kracht van ontbinding, de kracht die in de bedroefde tot smart leidt en de kracht die in de verrukte tot verrukking leidt; in de krijger is het dapperheid; het is de kracht die de schepping in beweging brengt en dezelfde kracht brengt ook de oplossing van het universum teweeg.

Rāma, in een staat van onwetendheid, verbeeldt het denkvermogen gebondenheid. Gebondenheid bestaat alleen in die staat van onwetendheid. Zoals bij het ontwaken van de dromer alle droomobjecten verdwijnen, bestaat in de ogen van de verlichte het zinsbedrog niet dat gekend wordt als gebondenheid en vrijheid.

Dit wordt in de volgende legende geïllustreerd.”

Het verhaal van de drie niet-bestaande prinsen

“Een jongen vroeg zijn kinderjuffrouw om een verhaaltje, zij vertelde hem het volgende:

Er waren eens drie dappere en gelukkige prinsen in een stad die niet bestond. Van deze prinsen waren er twee niet geboren en de derde was onzichtbaar. Ongelukkigerwijze waren al hun verwanten overleden. De prinsen verlieten hun geboortegrond op weg naar elders. Hun voeten verbrandden door de hete grond en werden doorboord door het spitse gras. Zij bereikten de schaduw van drie bomen, waarvan er twee niet bestonden en de derde was niet eens aangeplant. Zij rustten een tijdje uit en aten vruchten van deze bomen. Na een tijdje vervolgden zij hun weg.

Zij bereikten de oevers van drie rivieren; twee van deze rivieren waren droog en in de derde was geen water. De prinsen lestten hun dorst en namen er een verfrissend bad in. Daarna bereikten zij een immense stad die nog gebouwd moest worden. Na hun aankomst zagen zij drie paleizen van ongeëvenaarde schoonheid. Van deze paleizen waren er twee niet eens

gebouwd, en de derde had geen fundering. In deze paleizen vonden zij drie gouden borden; twee hiervan waren gebroken en de derde was vermorzeld. Zij namen dit bord en kookten er negen en negentig minus honderd gram rijst in. Daarna nodigden zij drie heilige mannen uit om hun gast te zijn; twee van hen hadden geen lichaam en de derde had geen mond. Nadat de heilige mannen hadden gegeten ontfermden de drie prinsen zich over de rest van het maal. De prinsen waren zeer blij en leefden lange tijd in die stad in vrede en vreugde. Mijn kind, dit is een mooie legende; onthoudt dit altijd en je zult een mens met kennis zijn”.⁷

“Rāma, wat als schepping wordt beschouwd is niet werkelijker dan dit verhaal. Deze wereld is niets anders dan hallucinatie. Het is niet meer dan een idee. In het oneindige bewustzijn ontstond het idee van schepping, en dat is al wat bestaat. Rāma, deze wereld is niets anders dan een idee; alle objecten van bewustzijn in deze wereld zijn slechts een idee; verwerp de dwaling van ideeënvorming en wees vrij van ideeën; en verblijf vast geworteld in waarheid, in vrede.”

Śrī Vasishtha vervolgt:

“Alleen een dwaas, en niet een wijs mens, raakt door zijn eigen ideeën bedrogen. Alleen een dwaas die denkt dat het onvergankelijke vergankelijk is bedriegt zichzelf. Zelfzucht is slechts een idee als gevolg van de associatie van het Zelf met de fysieke elementen. Als alleen het onbegrensde bewustzijn is wat als al dit bestaat, hoe kan wat zelfzucht genoemd wordt tot bestaan komen? In feite is zelfzucht niet werkelijker dan een luchtspiegeling in de woestijn. Daarom, Rāma, verwerp de onvolkomen zienswijze die niet op feiten is gebaseerd; verblijf in volmaakte kennis die op waarheid berust en waarvan de aard gelukzaligheid is.

Doe onderzoek naar de aard van de waarheid. Verwerp valsheid. Jij bent altijd vrij; Waarom acht jij jezelf gebonden en treur je? Het Zelf is onbegrensd; waarom, hoe en door wie is het gebonden? Er is geen verdeeldheid in het Zelf, daar het absolute Brahman dit alles is. Wat is gebondenheid en wat is bevrijding? Alleen in de staat van onwetendheid denk je pijn te ervaren, doch pijn kan je niet raken. Dit soort dingen bestaan niet in het Zelf.”

Behalve het onderscheiden van het werkelijke van het onwerkelijke benadrukt Śrī Vasishtha het belang van inspanning en volharding, die noodzakelijk zijn voor het bereiken van bevrijding. Hierover vertelt Śrī Vāsiṣṭha het verhaal van de dwaze olifant.

Het verhaal van de dwaze olifant

“Luister, O prins naar de het volgende verhaal. In de Vindhya bergen was er eens een zeer sterke olifant met twee krachtige slagstanden. Deze olifant werd eens door olifantjagers in een val gelokt en gevangen genomen. Hij werd met ijzeren kettingen in de boeien geslagen, moest zware arbeid verrichten en leed veel pijn. Na drie dagen verzamelde de olifant al zijn kracht en slaagde erin zich van zijn boeien te bevrijden en te vluchten. Een olifantjager zag het gebeuren en besloot de olifant weer te vangen. Hij klom in een boom met takken over het pad waar de olifant langs zou komen. Zijn bedoeling was zich op de nek van de olifant te laten vallen om hem weer aan zijn macht te onderwerpen. Toen hij zich op de olifant liet vallen miste hij echter de olifant en viel precies voor zijn voeten neer. De olifant zag zijn vijand voor zich op de grond liggen. Maar hij werd overstelpt door medelijden en spaarde hem.

De jager was niet ernstig gewond. Hij stond op en ging opnieuw op zoek naar de olifant. Niet lang daarna ontdekte hij de olifant onder een boom. Toen groef hij ergens in de omgeving een diepe put en bedekte het met takken en gebladerte. Na enkele dagen viel de olifant in de put en sindsdien moet hij de jager weer dienen en leeft hij in grote angst.

⁷ De genoemde drietallen staan voor onwerkelijkheden die de mens voor werkelijk houdt.

De olifant had verzuimd zijn vijand, die hem ketende en pijnigde, te doden toen deze voor hem neerviel en moest daardoor opnieuw langdurig lijden. Men nodigt, als het ware, het lijden zelf uit wanneer men steeds aan zijn geneigdheden toegeeft. Door de veronderstelling 'ik ben vrij' viel de olifant opnieuw in gebondenheid. Dwaasheid is gebondenheid en leidt tot smart.

Luister nu naar de betekenis van deze parabel.

De olifant in de Vindhya bergen is de in onwetendheid verkerende mens. De twee krachtige slagstanden zijn viveka (het zuivere onderscheidingsvermogen, wijsheid) en vairāgya (onthechting) waarover elke mens in essentie beschikt. De jager die de olifant pijn toebracht is onwetendheid. De bron van alle smart is onwetendheid. Ondanks zijn enorme kracht was de olifant aan de wil van de jager overgeleverd; ook de mens, hoewel in alle opzichten perfect, wordt helaas door onwetendheid overwonnen.

De ijzeren kettingen waarmee de olifant was geboeid zijn de gehechtheden gesmeed door de verlangens die de mens in zijn macht heeft. Besef dat deze verlangens sterker en duurzamer zijn dan ijzeren kettingen. IJzeren kettingen vergaan in de loop van de tijd, maar verlangens die de overhand hebben nemen toe en worden sterker. Soms rijst in de mens een flauw besef van het bestaan van de boeien waarmee hij geketend is en hij probeert zich daarvan te bevrijden. Hij gaat op zoek naar kennis en onderwerpt zich aan discipline. Maar als de standvastigheid onvoldoende is neemt onwetendheid weer de overhand en men vervalt in de stroom van gewoonten, zoals bij het falen van de olifant om de jager voorgoed uit te schakelen.”

Soms klinken de uitspraken en verhalen van Śrī Vāsiṣṭha nogal onverzoenlijk, radicaal, en zelfs meedogenloos. Hij demonstreert echter hoe lastig onwetendheid te herkennen is en dat het met alle middelen uitgeroeid moet worden.⁸

Het doden van onwetendheid is het enige wat de mens te doen staat. Onwetendheid is het beschouwen van de individualiteit en de wereld als werkelijkheid. Maar wie is bereid zijn persoonlijkheid en streven naar wereldse gewin op te geven? Toch wijst Śrī Vāsiṣṭha dit niet af zonder er iets tegenover te stellen. Hij zegt dat de wereld niet werkelijk kan zijn omdat alles daarin veranderlijk en vergankelijk is. Als je je blik echter van de wereld afwendt en op zoek gaat naar wie je werkelijk bent, bereik je uiteindelijk het allesomvattende Zelf en ontdekt de eenheid als de enige werkelijkheid. Dan blijkt dat wat in het begin als onwerkkelijk ter zijde was geschoven ook een deel van de eenheid is. Alleen in deze staat van eenheid, de realisatie, waar de wijzen en geschriften het over hebben is er onafgebroken vrede en geluk.

Śrī Vāsiṣṭha noemt Rāma velen die zich van zelfzucht hebben bevrijd en vervolgt:

“Rāma, Het ego is onwerkkelijk. Vertrouw het niet maar verwerp het ook niet. Hoe kan het onwerkelijke gekoesterd of verzaakt worden? En als het ego onwerkkelijk is, wat is dan geboorte en dood? Jij bent dat subtiele en pure bewustzijn dat ondeelbaar is, vrij van ideevorming en alles omvattend. Alleen in de staat van onwetendheid wordt de wereld als een illusoire verschijning gezien. In de ogen van de verlichte wordt al dit als Brahman gezien. Bevrijd je van begrippen als eenheid en verscheidenheid en verblijf in gelukzaligheid. Gedraag je niet als de dwaze man wiens verhaal ik je nu ga vertellen.”

⁸ De essentie van dit verhaal is ook herkenbaar in het volgende korte uitspraak van Jezus in het Evangelie van Thomas (logion 98):

“Jezus sprak: “Het Koninkrijk van de Vader is gelijk aan een man die een machtige man wil doden. Thuis trok hij een zwaard en stiet het in de muur, om zich er van te vergewissen of zijn hand sterk zou zijn. Toen doodde hij de machtige.”

Het verhaal van de zelfmisleide man

“Er was eens een man die als een magische verschijning ergens in de etherische sferen was geboren en er leefde. Er was niemand buiten hem en hij zag alleen zichzelf en zijn omgeving. Toen hij opgroeide en een man in zijn eenzame verblijf werd, dacht hij bij zichzelf: ‘ik ben uit de ether geboren, de ether is mijn rijk en het bezit waarover ik heers, en dus moet ik de ether beschermen.’ Toen bouwde hij in de hoge sferen een etherisch kasteel als zijn hoofdverblijf waaruit hij zijn etherische rijk bestuurde en leefde gelukkig. Maar in de loop van de tijd werd zijn kasteel vernield zoals de wolken die door herfstwinden worden verdreven. Toen jammerde en treurde hij, ‘o mijn kasteel, waarom ben jij zo snel vergaan, waar ben jij gebleven?’ Toen groef hij een put in de leegte van de ruimte, en verbleef daarin. Hij bestuurde zijn rijk vanuit deze holte en was tevreden. Maar in de loop van de tijd werd ook dit verblijf weggewist, zoals alles wat woeste golven en aardverschuivingen in hun weg staat verzvolgen worden. Toen bouwde hij een aarden pot en trok zich daarin terug. Maar een aarden pot is broos en het duurde niet lang of het brak in scherven. Daarna bouwde hij een tobbe, een hut en vele andere verblijven maar in de loop van de tijd verdwenen zij allemaal. Hij was zeer ongelukkig. In deze hulpeloze staat dacht hij terug aan de bekrompenheid van zijn tijdelijke verblijven die hij naar eigen keuze had gebouwd en aan zijn verdriet als gevolg van de vernieling van zijn bouwsels, dit alles door zijn eigen onwetendheid.”

“Luister nu naar de betekenis van dit verhaal, Rāma. De in onwetendheid verkerende man is de mens die door zijn egoïsme de ruimte voor zijn persoonlijkheid aanziet en dit als een werkelijke entiteit beschouwt. De diverse verblijfplaatsen staan voor de verschillende belichamingen die de mens aanneemt. Dus hij identificeert zichzelf met het lichaam, persoonlijkheid enzovoort, welke hij dan in stand wenst te houden. Het lichaam, persoonlijkheid enzovoort, komen tot bestaan en vergaan na een bepaalde tijd. Als gevolg van deze misleiding treurt het ego voortdurend, veronderstellend dat het Zelf dood en verloren is. Wanneer een pot of een ander object verloren raakt, blijft de ruimte onaangetaast. Op dezelfde wijze heeft het verlies van het lichaam geen effect op het Zelf. Het Zelf is puur bewustzijn, subtieler dan ruimte. Het is ongeboren, het vergaat niet. En het is de onbegrensde Brahman alleen dat als deze wereldverschijning straalt. Weet dit en wordt voor altijd gelukkig.”

Śrī Vāsiṣṭha vervolgt:

“Uit de opperste Brahman ontstond eerst de geest (geïndividualiseerd bewustzijn) met zijn vermogen van denken en verbeelding. En deze geest maakt deel uit van Brahman, zoals de geurigheid in een bloem, de golven in de oceaan en de stralen van het licht in de zon. Door het vergeten van Brahman ontstond de valse waarneming van de wereldverschijning. Als men denkt dat lichtstralen verschillend en apart zijn van de zon, dan hebben de lichtstralen voor hem een aparte werkelijkheid. Als men keer op keer denkt dat een gouden armband een armband is, dan is het voor hem slechts een armband en geen goud.”

Door middel van soortgelijke uitleg en verhalen, en met onuitputtelijk geduld en liefde confronteert Śrī Vāsiṣṭha de zoeker steeds met zijn onwetendheid, namelijk de wereld en individualiteit als werkelijkheid en als onafhankelijke entiteiten, als anders dan bewustzijn of Brahman te beschouwen. Een ongewenste gewoonte kan overwonnen worden door deze te herkennen en bewust te negeren wanneer het telkens de kop opsteekt. De grootste ongewenste gewoonte van de mens is onwetendheid. De uiteenzettingen en verhalen in Yoga Vāsiṣṭha herinneren de zoeker aan zijn ware natuur, en maken onwetendheid herkenbaar waardoor deze telkens iets van zijn kracht verliest. De zoeker mag zich gelukkig prijzen dat Yoga Vāsiṣṭha zo omvangrijk en onuitputtelijk is. Telkens als de zoeker het opnieuw begint te bestuderen is het weer fris, inspirerend en nieuw.

Slotwoord

In deze lezing is getracht iets van Yoga Vāsiṣṭha te laten proeven. In een korte lezing als deze is het uiteraard niet mogelijk de schoonheid en de diepte van de oorspronkelijke tekst en de beroering die het in het hart van de zoeker teweeg brengt te evenaren. Door de beknopte weergave zijn daarnaast de leer van Śrī Vāsiṣṭha en de betekenis van de verhalen zonder herhaalde studie van de tekst niet gemakkelijk te doorgronden. Daarom wordt iedereen die zich tot de in deze lezing behandelde onderwerpen aangetrokken voelt aangeraden de uitgebreide teksten te bestuderen. Het is mijn overtuiging dat er nauwelijks een bezigheid zo nuttig voor de mens kan zijn als de studie van Yoga Vāsiṣṭha.

De studie van Yoga Vāsiṣṭha is een proces van onderzoek. Het ontdekte wordt telkens weer aan onderzoek onderworpen tot er niets meer van het onderscheid tussen de onderzoeker en het onderzochte als aparte entiteiten over blijft. Zoals een cirkel die steeds kleiner en kleiner wordt tot er slechts een puntje overblijft en tenslotte ook dat puntje verdwijnt, of als een cirkel die steeds groter en groter wordt en alles omvat. Śrī Vāsiṣṭha zegt: *“Realiseer: ‘al dit is onwerkelijk inclusief mijzelf’ en jij zult geen smart kennen, of, ‘al dit is werkelijk inclusief mijzelf’ en smart zal je evenmin treffen. Dan zult jij in vrede en in het opperste geluk verblijven.”*

Zoals bij mijn eerdere zomerlezingen besluit ik ook deze lezing met enkele woorden die ontleend zijn aan Yoga Vāsiṣṭha:

“Deze schepping bestaat in het pure onbegrensde bewustzijn dat de werkelijkheid is van alle gedachten en begrippen die tezamen het denkvermogen vormen. De pure gewaarwording die in dat denkvermogen oprijst kent men als deze schepping. Maar wat is de oorzaak van dit denkvermogen en van deze schepping? Als er gezegd wordt dat het begoocheling is, wat is dan de oorzaak van deze begoocheling? Wie ziet deze begoocheling en wie denkt daarover? Nu zie ik dat ik besta in puur bewustzijn dat vrij is van handeling, de doener en de middelen. Wat bestaat is zelfs niet eens de verschijning in puur bewustzijn, maar het is puur bewustzijn. Hoe kan dit verschijning worden? En wie is de waarnemer van die verschijning?..”

Literatuur:

- [1]. Swami Venkatesananda, ‘Multiple Reflections: Talks on the Yoga Vasiṣṭha’. Chiltern Yoga Foundation, 1988, isbn 0961276215 180 p.
- [2]. DR. (Mrs.) Kanta Gupta. ‘The Yogavāsiṣṭha of Vālmīki’, Brihat, (the bigger), with study, text, commentary and sloka index, NAG Publishers, Delhi-110007, 1998. 3 Volumes, ISBN 81-7081-409-X. 2585 p.
- [3]. Vihari Lal Mitra. ‘The Yoga-Vāsiṣṭha of Vālmīki’, Sanskrit text and English translation. Parimal Publications, Delhi-110007, 4 Volumes, 1998, ISBN 81-7110-151-9. 2402 p.
- [4]. K. Narayanswami Aiyer, ‘A Translation of Yogavāsishta, Laghu (the smaller)’. Madras 1896. First Indian Reprint 2006, ISBN 81-89526-06-5. 357 p.
- [5]. Swami Venkatesananda, ‘Vasiṣṭha’s Yoga’. (Een verkorte vertaling van de originele tekst). State University of New York Press, Albany, 1993. ISBN 0-7914-1363—0. 768 p.
- [6]. Swami Venkatesananda, ‘The Supreme Yoga’. (Vrijwel identiek aan [5]). 2 Volumes. New Age Books, India. ISBN 81-7822-260-4.
- [7]. Swami Venkatesananda, “The Concise Yoga Vasiṣṭha”. (Een kortere weergave van [5]). State University of New York Press, Albany, 1984. ISBN 0-87395-954-X. 430 p.
- [8]. ‘Mahārāmāyana, Yoga Vāsiṣṭha, Koningin Cudālā, een Indische Sage’. Vertaling Stichting School voor Filosofie, Amsterdam. ISBN 90 6030 175 7. 135 p.
- [9] ‘Yoga Vasishtha Sara’, Sri Ramanasramam, India, ISBN 81-88018-45-7, 42 p.